

PACEA: IMPERATIV RELIGIOS-SOCIAL ÎNTR-O LUME PREDISPUȘĂ LA CONFLICT

Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe ISTODOR

Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Ovidius”,

Constanța, Romania

pr_george_istodor@yahoo.com

ABSTRACT: Peace: a Religious-Social Imperative in a Conflict-Prone World.

Peace remains a religious-social imperative in a world prone to conflict. The current global context prioritizes the effort to theorize peace from both religious and social perspectives. The present secular context constitutes more of a challenge to peace rather than a contributor to it. Problematizing peace inevitably involves the issue of conflict, explored across various levels: prophylaxis, prevention, management, and resolution—with an emphasis on the particularities of religious conflict, which encompasses both identity and underlying issues, these being essential to understanding the inherently conflictual nature of contemporary humanity.

Keywords: *peace, religiosity, social dimension, conflict, globalization, secularization, theology, Orthodox mission, religious conflict, religious pluralism.*

Introducere

Lumea în care trăim la început de secol XXI și deopotrivă la început de mileniu III, are câteva particularități care o deosebește fundamental, de toate celelalte perioade istorice pe care le-a traversat: este în același timp plurală, globală și într-o criză accentuată de identitate pe toate palierele ontologice, esențiale pentru relația cu Dumnezeu și cu semenii. Astfel, pluralitatea religioasă și culturală este o realitate, care ar trebui să fie acceptată ca atare, această pluralitate include o diversitate religioasă care -în unele cazuri- se dovedește a fi favorabilă mai degrabă conflictului și nu păcii. Se impune așadar, din partea Bisericilor ortodoxe (dar și a celorlalte comunități religioase), o colaborare inter-confesională și inter-religioasă, care să combată în

primul rând fanatismul și să conducă la fireasca slujire a omului contemporan, dincolo de toate deosebirile sau divergențele, cauzate de rasă sau religie¹. Totodată, pluralitatea religioasă pune între paranteze raportarea omului de azi la Revelația lui Dumnezeu și conduce pe deoparte la substituirea religiozității cu un teism filosofic, ce ia forma unui panaceu cvasi-universal, pe de altă parte, conduce la proliferarea unui sincretism nociv pentru identitatea religioasă autentică a omului contemporan.

În același timp, omul trăiește într-o lume globală, ce se manifestă paradoxal: globalizarea², în fluxul ei accelerat și universalizat, aduce în proximitate religiile lumii³ și în egală măsură „comprimă spațiul” prin intersecțarea în același areal geografic a diferitelor religii, fiecare având pretenția deținerii adevărului absolut, consecința imediată -după expresia lui Ulrich Beck- materializându-se într-un fenomen ce facilitează „ciocnirea universalismelor religioase”. Alături de pluralism și de globalizare, omul contemporan se confruntă și cu o accentuată criză de identitate, consecință a unui proces îndelungat de deconstrucție a creștinismului tradițional operat de post-modernism, această realitate nefirească face posibilă conviețuirea în aceeași creație a lui Dumnezeu, a omului religios autentic, cu cel indiferent religios, cu agnosticul sau nihilistul, pericolul la adresa religiozității omului contemporan, fiind reprezentat de apariția unei tendințe de diluare sau chiar de estompare a sensului și a semnificației pentru omul de azi.

În acest context, Biserica⁴, în ființa ei misionară, are responsabilitatea promovării iubirii aproapelui și a Evangheliei lui Hristos într-un climat

1 Vezi Vlassios Phidas, „Peace and Justice: Theological Foundations,” în Gennadios Limouris (ed.), *Justice, Peace and the Integrity of Creation: Insights from Orthodoxy*, Geneva: World Council of Churches, 1990, p. 114.

2 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Globalization and its effect on religion”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, vol. 1, nr. 1, pp. 532-541.

3 Vezi Peter Beyer, „De-Centering Religious Singularity: The Globalization of Christianity as a Case in Point”, *Numen*, 50, 2003; Idem, *Religion and Globalization*. London: Sage, 1994; David Lehman, „Religion and Globalization,” în Linda Woodhead, Paul Fletcher, Hiroko Kawanami, and David Smith, eds., *Religions in the Modern World: Traditions and Transformations*. London: Routledge, 2002; Jan Nederveen Pieterse, „Globalization as Hybridization,” în Jan Nederveen Pieterse *Globalization and Culture: Global Mélange*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2004.

4 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Misiunea Bisericii în societate”, *Timotheus – Incursiuni Teologice Tematice* 4 (2), 2017, pp. 57-76.

generat de pace și nu de conflict, demers deloc facil ce presupune întâlnirea alterității religioase și promovarea aceluiași adevăr absolut, prin comunicare mărturisitoare și comuniune mântuitoare; evaluată din aceste perspective, realitatea pe care o trăim clamează *pacea* ca normă socială, ca stare existențială, ca relaționare cu alteritatea, accentuând adevărul că aceasta nu are/sau nu ar trebui să aibă frontiere religioase, fapt pentru care aceasta devine una dintre preocupările actuale ale misiunii Bisericii creștine. De aceea, întregul nostru demers de cercetare își propune o analiză detaliată a elementelor descriptive ce întregesc semnificația păcii, într-o argumentare religioasă și sociologică, ce trebuie să evidențieze aplicativitatea păcii în lumea globală, plurală și multi-polară a secolul XXI, oferind totodată și un cadru conceptual destinat conflictului și componentelor acestuia.

1. Teoretizări ale Păcii din perspectivă religioasă și socială, în contextul global actual

Orice încercare de teoretizare a păcii din orice fel de perspectivă, se poate realiza doar în contrast-comparație cu ceea ce reprezintă conceptual și analitic conflictul, mai ales în contextul atâtor războaie care sunt azi în derulare în Europa sau în proximitatea acesteia. Analiza antagonic-comparativă între cei doi termeni-concept este greu de realizat la nivelul cercetării, dacă avem în vedere faptul că spre deosebire de pace, conflictul proliferază în forme, cauze și consecințe. Acest binom tinde să sufere modificări semnificative de natură relațională, dacă avem în vedere faptul că sfârșitul secolului XX a impus în domeniul relațiilor internaționale, sistemul unipolar, pe când secolul XXI dă senzația apariției și dominației unui alt sistem opus, definit ca fiind multipolar. În secolul XXI, devine din ce în ce mai evident faptul că ordinea mondială existentă (unipolară) se transformă într-un nou sistem, a cărui trăsătură distinctivă este, probabil, formarea diverselor organizații regionale și răspândirea pe scară largă a proceselor de integrare în întreaga lume. În cartea sa, *The End of American World Order* (2014), Amitav Acharya a folosit pentru prima dată termenul *multiplex*, pentru a descrie noua ordine mondială care va apărea după declinul sistemului unipolar existent. La începutul secolului XXI -a susținut el- noua ordine mondială va fi „multiplexă”, formată dintr-o multitudine de lumi regionale, mai degrabă decât multi-polară, compusă din mai multe puteri globale.⁵

5 A. Acharya, *The End of American World Order*, Cambridge: Polity Press, 2014, p. 106.

Sistemul internațional modern - produs al civilizației occidentale, bazat pe principiile neamestecului și imunității suverane a statelor- își are originea în *Pacea de la Westfalia* (tratat încheiat între imperiile europene la sfârșitul Războiului de Treizeci de Ani din 1648); acest sistem a fost generalizat pentru întreaga lume, considerându-se perfect compatibile principiile și ordinea westphaliană cu imperialismul și colonialismul⁶, sau cum se exprima sociologul și politologul american Samuel P. Huntington „imperialismul este consecința logică necesară a universalismului”⁷. Însă, creșterea *globalizării* și a *dreptului internațional* (cu referire specială la tribunalele sau curțile penale internaționale), *regionalismele emergente* (care apar ca o reacție la globalizarea post-modernă) și în special *războiul ruso-ucrainean*, pun sub semnul întrebării ordinea existentă, precum și hegemonia americană instalată după Războiul Rece.⁸ Vorbim despre o tranziție spre o nouă ordine mondială, post-industrială și multipolară, cu impact direct asupra modului în care este gândită pacea, obiectivele teoretice și practice ale acesteia fiind legate obiectiv de compatibilitatea dintre pacea efectivă între religii și lumea multipolară care ia naștere. Cu alte cuvinte, pacea e o problemă complexă, multi-dimensională și conectată la diferiți factori, ceea ce înseamnă că este complet greșit -din perspectiva înțelegerii corecte a semnificației păcii- să gândești într-o manieră separatistă dimensiunea religioasă a păcii și să nu o corelezi cu realitățile sociale, economice și politice de astăzi. Acest tip de gândire separatist-unilaterală este ineficientă cu privire la înțelegerea dimensiunii universale pe care pacea o are în lume -la nivelul popoarelor și a religiilor-, nu poți gândi pacea doar între două religii sau două națiuni, având pretenția că poți elabora și înțelege teoretic și practic ceea ce înseamnă relevanța păcii. Acest tip de gândire eludează așadar universalul și se epuizează la un nivel regional-local, irelevant pentru înțelegerea mecanismelor de inter-relaționare a popoarelor și religiilor, la care se adaugă o ne-înțelegere profundă a realității de astăzi, care rămâne inter-conectată la toate nivelurile, ceea

6 Vezi în acest sens, B. Hall, „Peace of Westphalia”, în N. J. Young (Ed.), *The Oxford International Encyclopedia of Peace*, Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 304.

7 S. P. Huntington, „Peace Among Civilizations?”, în R. K. Betts (Ed.), *Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, New York and London: Routledge, 2017, p. 659.

8 Vezi Aigul Kulnazarova, „Framework for Global Approaches to Peace: An Introduction”, în *The Palgrave Handbook of Global Approaches to Peace*, Aigul Kulnazarova and Vesselin Popovski (Eds.), Palgrave Macmillan, 2019, p. 4.

ce înseamnă că, pacea religioasă rămâne parte semnificativă în realitățile lumii globale. Este nevoie de o gândire panoramic-integratoare, care metamorfozează pacea în scop prioritar pentru omul contemporan, existând și mijloacele ce trebuie aplicate în condiții diferite.⁹

Există acest context în care trebuie să definim, să înțelegem și să promovăm pacea, context ce presupune existența anumitor factori determinanți într-o abordare globală a păcii, care ar permite o înțelegere mai bună a modului în care funcționează sistemul internațional global și dinamica structurilor complexe ale politicii mondiale. Accentul aici cade pe cuvântul-concept *global*, care înseamnă cu mult mai mult decât simpla extindere a granițelor sau a spațiilor geografice, fiind un instrument specific pentru a înțelege și a analiza integrările și transformările globale în ceea ce privește pacea și securitatea mondială. În urma acestor analize, pacea este definită fie ca o unitate, fie ca un subiect al dinamicilor globale, dezvoltarea și consolidarea acesteia fiind înțeleasă și cercetată într-un mod integrator și nu izolat. Mai bine spus, conceptul de pace „nu este o invenție orientală sau occidentală; este mai degrabă un concept universal, cu origini conceptuale și practice care provin din primele civilizații umane și, prin urmare, trebuie să fie cercetat într-o configurație globală”¹⁰. În toate aceste analize, preocuparea principală ține de încadrarea păcii la nivel global, demers dificil în ceea ce privește determinarea și stabilirea unui acord cu privire la „adevăratul” sens al păcii: unui cercetător¹¹ înțeleg și explică pacea fie ca absența războiului, fie ca armonie comunitară, identificând-o cu pacea interioară a omului, cu integrarea socială, reducând-o uneori la ordine, justiție sau bine public etc. Pentru a demonstra că acest efort crează mai mult confuzie, exemplificăm și suntem de acord cu următoarele afirmații: „țările aflate în război spun întotdeauna că luptă *pentru pace*.... dacă adevăratul sens al cuvântului *pace* ar fi fost clar, s-ar fi putut evita un mare număr de ... războaie”¹². Dincolo de toate acestea, rămâne

9 Kenneth Waltz, *Man, The State and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press, 2001, p. 2.

10 Aigul Kulnazarova, „Framework for Global Approaches to Peace: An Introduction”, p. 5.

11 T. Ishida, „Beyond the Traditional Concepts of Peace in Different Cultures”, în *Journal of Peace Research*, 6, 1969, pp. 133–145; J. Galtung, „Social Cosmology and the Concept of Peace”, în *Journal of Peace Research*, 18, 1981, pp. 183–199.

12 T. Ishida, „Beyond the Traditional Concepts of Peace in Different Cultures”, p. 133.

provocarea majoră legată de inexistența unor studii standard referitoare la pacea globală și inexistența totodată a unor programe de cercetare privind pacea globală, totul în această dimensiune fiind sub-sumat intereselor de cercetare și priorităților cercetătorilor, precum și a factorilor de decizie și ale instituțiilor implicate în gestionarea acestor problematici. Ca o exemplificare a acestor realități, suntem de acord cu Peter Wallensteen,¹³ care subliniază faptul că cercetarea *păcii* în Africa se concentrează în mare parte pe resursele naturale, sărăcie și neo-colonialism; în America Latină, problemele legate de militarism, inegalitatea socială și relațiile internaționale dezechilibrate primesc o atenție mai mare; în țările asiatice, cum ar fi India și Japonia, moștenirea non-violentă a lui Gandhi și campaniile de pace anti-nucleară cauzate de tragicele bombardamente de la Hiroshima și Nagasaki sunt încă predominante.

Contextul secular actual: valență sau provocare pentru pace?

Conceptual vorbind, *pacea* există încă din primele forme ale civilizației umane, având un rol fundamental în menținerea *stabilității*, *securității* și *ordinii* în și între societăți.

Tiparele despre *pace* există în majoritatea culturilor lumii. Astfel, în 1969, politologul japonez Takeshi Ishida vorbește de două dintre principalele tradiții culturale ale *păcii* din lume: 1) *pacea* de proveniență iudeo-creștină, ce implică/include lupta împotriva nedreptății, cu folosirea forței dacă este absolut necesar și 2) *pacea* pe filieră budistă, confucianistă și shintoistă, ca armonie (ordine) și liniștea minții, chiar cu prețul toleranței față de nedreptate pentru binele public al comunității.¹⁴ Abordarea culturală a lui Ishida asupra *păcii* a fost extinsă de Johan Galtung, fondatorul studiilor de *pace* și cercetător fervent al *păcii*, care a căutat conceptul de *pace* în diferite civilizații. Potrivit acestuia, ebraicul *Shalom*, arabul *Salaam*, romanul *Pax*, grecescul *Eirene*, indianul *Shanti* și *Ahimsa*, chinezul *He Ping* și japonezul

13 Vezi P. Wallensteen, „The Growing Peace Research Agenda”, în *Occasional Paper 21: OP 4*, Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, University of Notre Dame, 2001, pp. 1–28; Idem, *Peace Research: Theory and Practice*. London and New York: Routledge, 2011; Idem, *Quality Peace: Peacebuilding, Victory, and World Order*, New York: Oxford University Press, 2010.

14 T. Ishida, „Beyond the Traditional Concepts of Peace in Different Cultures”, p. 140.

Heiwa, deși sunt similare cu echivalentul lor occidental de *pace*, prezintă totuși unele diferențe: cu cât ne îndreptăm spre estul Occidentului, conceptul de *pace* și politicile privind *pacea* sunt orientate spre interior, devenind mai degrabă concepte de armonie interioară, decât de arhitectonică globală¹⁵.

În lumea antică, filosofii (Socrate, Platon, Democritus și Diogene) au asimilat *pacea*, cu *justiția*, *statul de drept* și *egalitatea*, dar toate la nivel local; totodată consilierii militari din antichitate - Sun-Tzu în China (*Arta războiului* -secolul al V-lea î.Hr.) și Vegetius la Roma, (*Epitomele științei militare*), au elaborat strategii de pregătire militară, de desfășurare cu succes a războiului, de vindecare a bolnavilor și a răniților în timpul conflictului-idei ce se regăsesc în prezent în *Convențiile de la Geneva*, fiind primele scrieri care au avut ca scop teoretic justificarea folosirii forței militare în probleme de război și pace¹⁶. Vorbind despre conceptul de *pace internațională* în perioada modernă timpurie, nu putem să nu-l menționăm pe Immanuel Kant (1724-1804) cu al său eseu fundamental (1795) intitulat „Pacea perpetuă: o schiță filosofică” (*Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*), care vorbește despre pacea eternă ca fiind posibilă și inevitabilă; pentru Kant, „pacea” nu este ceva ce ar trebui privit ca „status naturalis”, ci ca rezultat al activității conștiente și intenționate a oamenilor- doar războiul este o „stare naturală” (după păcat am adăuga noi)¹⁷.

Și în secolul XX, Emery Reves (1945), împreună cu activiști proeminenți ai Mișcării Federaliste Mondiale, cum ar fi Mahatma Gandhi, Albert Einstein, Martin Luther King Jr. și alții, au continuat să propage ideea federalismului mondial, insistând asupra faptului că doar autoritatea dreptului internațional și a organizațiilor internaționale ar putea preveni viitoarele războaie. Conceptul de *pace* în viziunea lui Johan Galtung ar fi „în sine productiv pentru pace, producând o bază comună, un sentiment de comunalitate în scop care poate deschide terenul pentru legături mai profunde mai târziu.”¹⁸ Același autor, dezvoltă teoria violenței „structurale” sau indirecte care încearcă să demonstreze discrepanța dintre Nordul global și Sudul global, aplicând o lentilă sociologică asupra comportamentului

15 J. Galtung, „Social Cosmology and the Concept of Peace”, pp. 183–199.

16 *Ibidem*, p. 9.

17 Vezi I. Kant, „Perpetual Peace”, în R. K. Betts (Ed.), *Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, New York and London: Routledge, 2017, p. 138.

18 J. Galtung, „Violence, Peace and Peace Research”, în *Journal of Peace Research* 6 (3), 1969, pp. 167–191.

statelor, pentru a analiza structura internă a acestora și relațiile dintre ele și pentru a ilustra violența structurală prin dependența Sudului Global de Nordul Global.¹⁹ Cu alte cuvinte, în viziunea lui Galtung și a adeptilor săi ar exista un raport causal între violența directă sau indirectă existentă în relațiile internaționale și implementarea unei păci durabile²⁰.

Ideea de „pace capitalistă”²¹ pune accentul pe integrarea piețelor de capital (spre deosebire de abordările socialiste ale păcii care se concentrează pe integrarea socială), care, la rândul său, dezvoltă cooperarea mai degrabă decât agresiunea între statele participante. Apoi avem „pacea democratică”, care postulează că „democrațiile nu se luptă între ele” din cauza instituțiilor politice și valorilor normative pe care le împărtășesc²². Atât teoriile „păcii capitaliste”, cât și cele ale „păcii democratice” au fost inițial deliberate în contextul relațiilor inter-statale, și doar recent a fost studiat rolul dependențelor economice în războaiele interne.²³ Asta înseamnă că, cele două blocuri politico-sociale (capitalismul și socialismul) nu sunt rivale doar în spectrul ideologic, ci după cum vedem, își au propriile lor modele în ceea ce privește pacea, diferențele de integrare -de capital în cazul capitalismului și socială în cazul socialismului- reflectă nu doar particularitățile celor două sisteme, ci mai degrabă antagonismul dintre ele: socialiștii spre exemplu, susțin că cel care generează război și militarism și nu pace ar fi doar capitalismul, conform lui H. Richards, care aducea ca argumente în acest sens, armatele pe care se bazează capitalismul care ar funcționa ca armate interne și externe de ocupație, cheltuielile militare și interesele politice fiind cele care ar genera în realitate dezintegrarea socială²⁴. Ceea ce este cu adevărat interesant și indubitabil, este faptul că ambele teorii ale păcii (atât cea capitalistă, cât și cea democratică), se bazează pe idei liberale, care au fost remarcabile gene-

19 Idem, „A Structural Theory of Integration”, în *Journal of Peace Research*, 5 (4), 1968, pp. 375–395.

20 Aigul Kulnazarova, „Framework for Global Approaches to Peace: An Introduction”, p. 12.

21 E. Gartzke, „The Capitalist Peace”, în *American Journal of Political Science*, 51(1), 2007, p. 168.

22 E. Harrison, „The Democratic Peace Research and System-Level Analysis”, în *Journal of Peace Research*, 47(2), 2010, pp. 155–165.

23 P. Collier, *Wars, Guns and Votes: Democracy in Dangerous Places*, New York: Harper Perennial, 2009, p. 98.

24 H. Richards, „Socialist Approaches to War and Peace”, în N. J. Young (Ed.), *The Oxford International Encyclopedia of Peace*, Oxford University Press, 2010.

rând concepte precum statul de drept, bunurile publice, drepturile omului, societatea civilă etc, dar în același timp s-au dovedit ineficiente în ceea ce privește implementările practice.

Opusă teoriei „păcii democratice” Mark Peceny, Caroline C. Beers și Shannon Sanchez-Terry, vorbesc despre o „pace dictatorială” pentru a înțelege „pacea” în statele autoritare, spre deosebire de cele democratice. În prezent, mai mult de jumătate din statele lumii sunt guvernate de regimuri autoritare sau semi-autoritare, iar în scopul studiului lor, Peceny, Beers și Sanchez-Terry le-au împărțit în „trei tipuri specifice: dictaturi personaliste, regimuri cu un singur partid și regimuri militare”²⁵.

2. Conflictul între proliferare, prevenție, gestionare și rezolvare

Conceptul *conflict* are multe semnificații în contextul contemporan. Cuvântul *conflict* derivă din latinescul „a se ciocni sau a se angaja într-o luptă”, o confruntare între una sau multe părți care aspiră la mijloace sau scopuri incompatibile sau competitive. Conflictul poate fi manifest -recognoscibil prin acțiuni sau comportamente-, fie latent -pentru o anumită perioadă de timp, deoarece incompatibilitățile sunt nearticulate sau sunt integrate în sisteme sau aranjamente instituționale precum guvernele, corporațiile sau chiar societatea civilă.²⁶ Pentru unii cercetători, conflictul se referă la *comportament* sau *acțiune*, iar acțiunile ar constitui conflictul. Așadar, există o tendință de a identifica acțiunile cu însăși conflictul, asemenea demersuri nu ajută la înțelegerea naturii conflictului, încheierea unui comportament violent nu garantează faptul că, acțiunile pot fi reluate într-o etapă ulterioară, ceea ce înseamnă că - fără doar și poate - conflictul este mai mult decât comportamentul părților.²⁷

Deși conceptul de *conflict* este aplicabil aproape în toate inter-acțiunile umane, cel mai dificil de analizat și de evaluat dintre acestea rămâne cel legat de război. Diferența fundamentală între război și toate celelalte conflicte în inter-acțiunile umane, este legată de genul de acțiune pe care

25 Mark Peceny, Caroline C. Beers și Shannon Sanchez-Terry, „Dictatorial Peace?”, în *The American Political Science Review*, 96(1), 2002, pp. 15–26.

26 Vezi *A Glossary of Terms and Concepts in Peace and Conflicts Studies*, University for Peace, 2005, p. 22.

27 Vezi Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution. War, Peace and the Global System*, SAGE Publications, London, 2002, p. 15.

Îl presupune respectivul conflict: dacă toate celelalte conflicte - exceptând războiul- sunt în realitate *acțiuni reversibile*, războiul se particularizează prin faptul că, presupune existența unor *acțiuni ireversibile*. Războiul reprezintă conflictul care afectează în cea mai mare măsură viața omului, implicând cuceriri de teritorii, evacuarea locuitorilor, moartea soldaților și a civililor, distrugerea proprietății, a resurselor și a mediului înconjurător, precum și perturbarea dezvoltării mentale, fizice, economice și culturale a oamenilor. Războiul se numără printre cele mai distructive fenomene pe care un grup uman le poate provoca asupra altuia. În aceeași categorie de conflict extrem putem situa și *repreșiunea sistematică, totalitarismul și genocidul*. Aceste tipuri de conflicte reprezintă acțiuni inițiate de către oameni, ce pot fi curmate sau remediate de către aceștia -dar nu desființate, ele rămân elemente puternic ancorate în conștiința și în sub-conștiința popoarelor, grupurilor minoritare și persoanelor umane.

Rareori conflictele sunt complet rezolvate, adesea sunt reduse, diminuate. Dacă nu putem vorbi despre eliminarea conflictelor la scară largă, putem vorbi despre gestionarea acestora ca o realitate cu care fiecare om se întâlnește în viața sa. Cercetătorii vorbesc despre un adevărat dinamism al gestionării conflictelor, în acest sens ele reprezintă în mod real procese constante. Deasemenea, s-au identificat și utilizat o varietate de tehnici în eforturile de gestionare a conflictelor: 1) întâlnirea părților aflate în conflict pentru realizarea unui acord reciproc; 2) în cazul unui conflict inter-statal, guvernele sau alte părți terțe pot interveni direct pentru a propune sau impune o decizie; 3) implementarea de noi inițiative, programe sau structuri instituționale -de exemplu, alegeri- pentru a aborda conflictul în cauză; 4) obligativitatea sau constrângerea părților aflate în conflict, de a utiliza mijloacele de soluționare sau de limitare stabilite anterior; 5) aplanarea conflictului, cu implicarea unui guvern sau a unei părți terțe, ce pot utiliza coerciția pentru a insufla teamă în rândul celor implicați în conflict guvernul sau o altă parte terță poate utiliza coerciția pentru a elimina sau a insufla teamă în rândul unuia sau al tuturor celor implicați în conflict²⁸. Gestionarea conflictelor nu ar trebui să fie privită ca un proces simplu, liniar sau structurat, în acest proces de gestionare a conflictelor, guvernele trebuie să aibă un rol determinant când acestea devin de anvergură națională, cu condiția să nu fie parte la conflict; când acestea nu doresc sau nu pot să intervină, cele care trebuie să-și asume mai mult rolul de manager al conflictului

28 A Glossary of Terms and Concepts in Peace and Conflicts Studies, p. 24.

rămân organizațiile internaționale. În fine, gestionarea conflictului presupune fie anticiparea acestuia prin remediarea nemulțumirilor cauzate, fie prevenirea conflictului- denumit și „diplomație preventivă” sau „prevenire a crizelor”-care presupune de regulă schimbarea guvernării, prin intermediul unor instituții, al unor procese revitalizate sau prin împărțirea puterii.²⁹

De asemenea trebuie adăugat și faptul că cea mai bună formă de *prevenire* a conflictelor rămâne guvernarea responsabilă, capabilă să ofere mijloacele pentru reconcilierea între persoane, grupuri etnice sau popoare³⁰, *rezolvarea* conflictului are mai multe fațete, fiind un proces, un rezultat și în egală măsură un domeniu de studiu academic clar, ce implică recunoașterea de către părțile aflate în conflict a intereselor, nevoilor, perspectivelor și existenței reciproce. Nu în ultimul rând, trebuie să se țină cont în *aplanarea* unui conflict de contextul general și de părțile aflate în conflict, precum și de miza pentru care poate să se ajungă la declanșarea respectivului conflict; de asemenea putem avea în vedere și *transformarea* cu mijloace non-violente a conflictului, care poate avea loc fie în urma unor acțiuni neintenționate a părților interne sau externe implicate în conflict, fie în urma unor încercări deliberate de transformare a conflictului, cu scopul generării de oportunități de soluționare a acestuia.³¹

În contextul în care astăzi se derulează un război la granița României, trebuie să precizăm care este raportul dintre *conflict* și *război*, ultimul reprezintă forma cea mai brutală și agresivă a conflictului, cu cele mai multe victime și distrugerii. Modelele de *conflict armat* sunt cartografiate în mod continuu de mai multe proiecte³², avem în vedere activitatea *Uppsala Conflict Data Project*³³, cu sediul la Departamentul de Cercetare a Păcii și Conflictului, Universitatea Uppsala, din Suedia. Astfel, avem *conflictul armat*, denumit „conflict statal”, care se deosebește de „conflictul ne-statal”,

29 Philip G. Roeder, „Clash of Civilizations and Escalation of Domestic Ethnopolitical Conflicts”, în *Comparative Political Studies* 36 (5), 2003, p. 511.

30 Ron E. Hassner and Michael C. Horowitz, „Debating the Role of Religion in War”, în *International Security* 35 (1), 2010, p. 201.

31 Michael T. Klare, *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*, New York: Owl Book, 2010, p. 188.

32 Ted R. Gurr and Monty Marshall and Deepa Khosla, *Peace and Conflict 2001: A Global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*, University of Maryland: Center for International Development and Conflict Management, 2001.

33 <https://ucdp.uu.se/>

unde părțile aflate în conflict nu reprezintă un guvern. Apoi avem *conflictul inter-statal* -ce presupune un conflict între două sau mai multe guverne, *conflictul intra-statal*- cu referire la un conflict între un guvern și o parte neguvernamentală, fără interferența altor țări și nu în ultimul rând *conflictul intra-statal cu implicare străină/internaționalizată*- vorbim despre un conflict armat între un guvern și o parte neguvernamentală, în care partea guvernamentală, partea adversă sau ambele părți primesc sprijin în trupe din partea altor guverne, care participă activ la conflict.³⁴

Particularități ale conflictului religios

Conceptualizarea conflictului religios se realizează plecându-se fie de la termenii de identitate, fie de la problema conflictului în sine, trasându-se inițial limitele între *religios* și *secular*, ultimul fiind definit ca *non-religiozitate*.³⁵ Diferențele religioase stau la baza conflictului religios,³⁶ iar conflictele bazate pe identitate depășesc granițele religioase, nefiind purtate pe teme religioase; observăm așadar că, religia funcționează ca un *marker al diferențelor*, având un impact asupra dinamicii conflictului³⁷, servind deseori ca instrument de mobilizare.³⁸ Evaluarea conflictului religios pleacă de la distincția dintre *identitatea religioasă* și cea *seculară*³⁹, prima fiind legată de anumite idei religioase, ce rămân „greu supuse negocierii

34 Höglbladh Stina, *UCDP Georeferenced Event Dataset Codebook Version 22.1*. Uppsala Conflict Data Program Department of Peace and Conflict Research Uppsala University, 2022.

35 Vezi precizările făcute de Tomas Lindgren and Hannes Sonnenschein, „Bloody, Intense, and Durable: The Politics of ‘Religious Conflict’”, în *Nordic Journal of Comparative Religion*, Vol. 57, No. 1 (2021), p. 61.

36 Tomas Lindgren and Hannes Sonnenschein, „Bloody, Intense, and Durable: The Politics of ‘Religious Conflict’”, p. 62.

37 Monica Duffy Toft, „Getting Religion? The Puzzling Case of Islam and Civil War”, pp. 97–131; Jonathan Fox, „The Rise of Religious Nationalism and Conflict: Ethnic Conflict and Revolutionary Wars in 1945–2001”, în *Journal of Peace Research* 41 (6), 2004, pp. 715–731; Tanja Ellingsen, „Toward a Revival of Religion and Religious Clashes?”, în *Terrorism and Political Violence* 17 (3), 2005, pp. 305–332.

38 Vezi Alexander De Juan, „A Pact with the Devil? Elite Alliances as Bases of Violent Religious Conflicts”, în *Studies in Conflict and Terrorism* 31 (12), 2008, 1120–1135.

39 Jonathan Fox, „The Ethnic-Religious Nexus: The Impact of Religion on Ethnic Conflict”, în *Civil Wars* 3 (3), 2000, pp. 1–22; Anna Grzymala-Busse, „Why Comparative Politics Should Take Religion (More) Seriously”, în *Annual Review of Political Science* 15 (1), 2012, pp. 421–442; Marta Reynal-Querol, „Ethnicity, Political Systems, and Civil Wars”, în *Journal of Conflict Resolution* 46 (1), 2002, pp. 29–54.

și compromisului, având în vedere originea supranaturală acceptată.⁴⁰ Kristian Berg Harpviken și Hanne Eggen Røislien, consideră că „religia este un fenomen cu multiple fațete, imposibil de definit printr-o singură definiție”⁴¹, arătând totodată rolul religiei în formarea identităților exclusive care conduc la polarizarea societății, prin apariția unei identități noi bazată pe o sursă religioasă extrem de robustă, ce-și asumă rolul în controlul absolut asupra persoanei,⁴²cu precizarea că, o identitate naționalistă este catalogată drept identitate non-religioasă.⁴³ Nu în ultimul rând, conflictele inter-religioase sunt adesea descrise ca fiind *conflicte binare între facțiuni unitare și facțiuni delimitate*, ultimele adeseori folosesc violența pentru atingerea unor obiective punctuale.⁴⁴

Una dintre cele mai bune colecții de date statistice care oferă o analiză panoramică a situației conflictelor religioase în societatea actuală este realizată de Isak Svensson și Desiree Nilsson, ambii cercetători în cadrul *Departamentul de Cercetare a Păcii și a Conflictului*, Universitatea Uppsala din Suedia.⁴⁵ Amintim studiul influent al lui M.D. Toft în ceea ce privește războaiele civile religioase în general și rolul conflictelor islamiste în special,⁴⁶ acesta face distincția între conflictele religioase bazate pe *identitate (periferice)* și cele bazate pe *probleme (centrale)*, în primele combatanții se identifică cu o anumită tradiție religioasă și se grupează în consecință, în cea de-a doua conflictul ia forma unor revendicări religioase, unde regulile unei tradiții religioase fac parte din problema disputată.⁴⁷ Apoi avem studiul lui J. Vullers, B. Pfeiffer și M. Basedau ce conceptualizată violența

40 Matthias Basedau, George Strüver, Johannes Vullers, and Tim Wegenast, „Do Religious Factors Impact Armed Conflict: Empirical Evidence from South-Saharan Africa”, în *Terrorism and Political Violence* 23 (2), 2011, pp. 752-779.

41 Kristian Berg Harpviken and Hanne Eggen Røislien, „Faithful Brokers? Potentials and Pitfalls of Religion in Peacemaking”, în *Conflict Resolution Quarterly* 25 (3), p. 358.

42 *Ibidem*, p. 354.

43 Isak Svensson and Desirée Nilsson, „Disputes over the Divine: Introducing the Religion and Armed Conflict (RELAC) Data, 1975 to 2015”, pp. 1127-1148.

44 Vezi în acest sens, Tomas Lindgren, „Religious Conflicts: Opportunity Structures, Group Dynamics, and Framing”, în *Al Arab*, 7 (1), 2018, p. 19.

45 A se vedea: Isak Svensson and Desiree Nilsson, „Disputes over the Divine: Introducing the Religion and Armed Conflict (RELAC) Data, 1975 to 2015”, în *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 62 (5), 2018, pp. 1127-1148.

46 Monica Duffy Toft, „Getting Religion? The Puzzling Case of Islam and Civil War”, în *International Security* 31 (4), 2007, pp. 97-131.

47 *Ibidem*, p. 97.

religioasă în interiorul conflictelor religioase, adăugând la aceasta dimensiunea referitoare la pace.⁴⁸ Setul de date al lui M. Isaacs⁴⁹ accentuează relația dintre violență și retorica religioasă în interiorul unui grup etnic, pe când setul de date al lui I. Svensson⁵⁰ are o acoperire temporală limitată, cu referire doar la perioada 1989-2004.

Așadar, există, în principiu, două moduri de a conceptualiza *conflictul religios*, fie în termeni de *identitate*, fie în termeni de *probleme*. Cea bazată pe identitate presupune un conflict considerat religios, unde grupurile opuse provin din diferite afilieri religioase⁵¹; în schimb, cea bazată pe *probleme* certifică faptul că, incompatibilitatea conflictului armat se concentrează pe probleme religioase.⁵² RELAC operează în jurul acestor doi parametri de bază, codificând dacă conflictul armat este purtat pe teme religioase și dacă principalii beligeranți provin din identități religioase diferite.⁵³ Problema religioasă surprinde dacă există o dimensiune religioasă în incompatibilitatea inițială - fiind declarată în mod explicit la începutul conflictului de către reprezentanții părților principale (de exemplu, militanții ISIS au luat armele în numele religiei, dar au în mod clar baze ideologice foarte diferite față de alte grupări teroriste). Identitatea religioasă este cea de-a doua variabilă principală a datelor RELAC, ce surprinde dacă majoritatea religioasă a actorilor conflictului - guvernul și grupul rebel - este separată în ceea ce privește identitățile lor religioase. În conflictele cu identitate religioasă, constituenții conflictului provin din tradiții religioase diferite, incluzând toate religiile majore ale lumii:

48 Johannes Vllers, Birte Pfeiffer and Matthias Basedau, "Measuring the Ambivalence of Religion: Introducing the Religion and Conflict in Developing Countries (RCDC) Dataset", in *International Interactions* 41 (5), 2015, pp. 857-881.

49 Matthew Isaacs, "Sacred Violence or Strategic Faith? Disentangling the Relationship between Religion and Violence in Armed Conflict", in *Journal of Peace Research* 53 (2), 2016, pp. 211-225.

50 Isak Svensson, "Fighting with Faith: Religion and Conflict Resolution in Civil Wars", in *Journal of Conflict Resolution* 51 (6), 2007, pp. 930-949; Idem, *Ending Holy Wars: Religion and Conflict Resolution in Civil Wars*, University of Queensland Press, 2012.

51 Susanna Pearce, "Religious Rage: A Quantative Analysis of the Intensity of Armed Conflicts", in *Terrorism and Political Violence* 17 (2005), pp. 333-352.

52 Isak Svensson, "Fighting with Faith: Religion and Conflict Resolution in Civil Wars", p. 947.

53 Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, Berkeley: University of California Press, 2017, p. 6.

creștinismul, iudaismul, islamul, hinduismul, budismul etc. Când ambele părți fac parte din punct de vedere cultural dintr-o tradiție religioasă majoră a lumii, accentul cade pe apartenența lor la diferite subtradiții - islamul șiiților și sunniților pentru tradiția musulmană; Ortodoxia, Romano-catolicismul și Protestantismul pentru tradiția creștină (spre exemplu, în conflictul din Irlanda de Nord, beligeranții aparțin unor linii de demarcație religioasă - protestanți și catolici- deși problemele în joc nu se referă la religie. Cu alte cuvinte, identitatea religioasă certifică dacă conflictul este purtat în interiorul tradițiilor religioase, iar baza acestor date o constituie „descrierile conflictului” și „numele părții beligerante”.⁵⁴ Înțelegem așadar din cele analizate, că există cele două variabile - cea de incompatibilitate religioasă și cea de identitate religioasă - care constituie (în parte sau combinate) substratul apariției și proliferării conflictelor religioase.

Concluzii

Între pace și conflict există o dualitate antagonică, reflectată atât în planul teoretic, cât și în cel practic socio-uman. Conflictul a existat dintotdeauna (după căderea omului în păcat și ruperea comuniunii cu Dumnezeu); însă se observă că în ultimul timp, dispunând de instrumente tehnice fără precedent, conflictele s-au extins și sofisticat, punând în pericol mai mult ca niciodată pacea. Biserica, în vocația sa misionară continuă, este obligată să promoveze prin toate mijloacele pacea, ca o soluție concretă la provocările venite din sfera conflictelor de orice natură. Pacea cu Dumnezeu este consecința binecuvântată a împăcării: „Fiindcă am fost îndreptățiți prin credință, avem pace cu Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos” (Rom. 5:1). Ceea ce înseamnă că vrăjmășia și înstrăinarea au dispărut fiind substituite de comuniunea cu Dumnezeu, realitatea ce le-a fost refuzată oamenilor ca urmare a căderii (Fac. 3:23-24; Is. 59:2). Pacea nu se epuizează într-o absență a conflictului: aceasta implică comuniunea cu Dumnezeu cu urmările soteriologice pe care le cunoaștem. Ea rămâne o realitate obiectivă pentru mântuire (Luca 2:4; Ioan 14:27; Fapte 10:36), ce are și o latură experiențial-emoțională dată de Duhul Sfânt (Rom. 14:17; Gal. 5:22) care depășește rațiunea și împlinește dorința umană de Dumnezeu. „Și pacea lui Dumnezeu, care întrece orice înțelegere, va păzi inimile și mințile voastre în Hristos Iisus” (Fil. 4:7).

54 *Ibidem.*

În Cruce, se intersectează *reconcilierea verticală* (împăcarea omului cu Dumnezeu) și *reconcilierea orizontală* (pacea între ființele umane) care este explicată în Efes. 2:11-22. Prin moartea Sa pe cruce, Hristos i-a împăcat pe evreii credincioși și pe neamurile credincioase cu Dumnezeu și, prin aceasta, și pe unii cu alții (versetele 15-16). Pentru că amândoi, prin Hristos, „au acces la Tatăl printr-un singur Duh”, ei sunt în pace unii cu alții. Cei care împreună și în același mod sunt împăcați cu Dumnezeu prin cruce sunt „un singur om nou” (versetul 15). Ostilitatea dintre ei este pusă la moarte (versetul 16). Această pace umană bazată pe împăcarea cu Dumnezeu este o pace între creștinii din Biserică. În conformitate cu *Efesenii 2*, pacea și unitatea se aplică, de asemenea, tuturor creștinilor, indiferent de diferențele de etnie, statut social, sex sau orice altă linie de demarcație umană care poate crea diviziune și ostilitate. „Nu mai este nici iudeu, nici grec, nici sclav, nici liber, nici bărbat, nici femeie, căci toți sunteți una în Hristos Iisus” (Gal. 3:28; vezi Col. 3:11). Această unitate este o realitate dată, însă Noul Testament abundă în îndemnuri adresate creștinilor de a deveni ceea ce sunt deja și de a demonstra că pacea și unitatea rămân vizibile atât în raportul unora cu ceilalți, cât și cu cei din afara Bisericii. Li se spune să se împace cu adversarii lor (Mat. 5:23-24) și să trăiască în pace cu toată lumea (Rom. 12:18).⁵⁵

Biserica ar trebui să fie un model de împăcare⁵⁶, pace și unitate pentru lume, ca o mărturie a lui Hristos (Ioan 17:21). Aceasta este o mare provocare pentru o Biserică divizată astăzi, ce trebuie să dea răspuns la chemarea de a participa activ la lucrarea de reconciliere și pace în lume. Iisus a spus: „Fericiți făcătorii de pace, căci aceia fi ai lui Dumnezeu se vor chema” (Matei 5:9). Această lucrare este atot-cuprinzătoare, integrând toate domeniile conflictului și ostilității umane, care afectează și degenerează întreaga creație a lui Dumnezeu. Omul binecuvântat de Dumnezeu și aflat în demnitatea de „hristofor”, poate să ofere reconcilierea între oameni și pacea în lume, lucrare văzută ca o diaconie, o slujire a lumii, fără o intenție misionară, dar cu o dimensiune misionară.⁵⁷

55 Tormod Engelsen, „Reconciliation and Mission”, în *International Review of Mission*, Vol. 109, No. 2 (2020), p. 163-179.

56 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Trăiește și tu după modelul lui Iisus Hristos !”, *Argeșul ortodox XI*, 2012, nr.562, p.5.

57 Această distincție este operată de M. W. Goheen, *Introducing Christian Mission Today: Scripture, History and Issues*, IVP Academic, 2014.

Bibliografie:

- ✦ *A Glossary of Terms and Concepts in Peace and Conflicts Studies*, University for Peace, 2005.
- ✦ ACHARYA, A., *The End of American World Order*, Cambridge: Polity Press, 2014
- ✦ BASEDAU, Matthias; Strüver, George; Vüllers, Johannes; Wegenast, Tim, „Do Religious Factors Impact Armed Conflict: Empirical Evidence from South-Saharan Africa”, în *Terrorism and Political Violence* 23 (2), 2011.
- ✦ BEYER, Peter, „De-Centering Religious Singularity: The Globalization of Christianity as a Case in Point”, *Numen*, 50, 2003
- ✦ BEYER, Peter, *Religion and Globalization*. London: Sage, 1994
- ✦ COLLIER, P., *Wars, Guns and Votes: Democracy in Dangerous Places*, New York: Harper Perennial, 2009.
- ✦ DE JUAN, Alexander, „A Pact with the Devil? Elite Alliances as Bases of Violent Religious Conflicts”, în *Studies in Conflict and Terrorism* 31 (12), 2008.
- ✦ ELLINGSEN, Tanja, „Toward a Revival of Religion and Religious Clashes?”, în *Terrorism and Political Violence* 17 (3), 2005.
- ✦ FOX, Jonathan, „The Ethnic-Religious Nexus: The Impact of Religion on Ethnic Conflict”, în *Civil Wars* 3 (3), 2000,
- ✦ FOX, Jonathan, „The Rise of Religious Nationalism and Conflict: Ethnic Conflict and Revolutionary Wars in 1945–2001”, în *Journal of Peace Research* 41 (6), 2004
- ✦ GALTUNG, J., „A Structural Theory of Integration”, în *Journal of Peace Research*, 5 (4), 1968.
- ✦ GALTUNG, J., „Violence, Peace and Peace Research”, în *Journal of Peace Research* 6 (3), 1969.
- ✦ GARTZKE, E., „The Capitalist Peace”, în *American Journal of Political Science*, 51(1), 2007.
- ✦ GOHEEN, M. W., *Introducing Christian Mission Today: Scripture, History and Issues*, IVP Academic, 2014.
- ✦ GRZYMALA-BUSSE, Anna, „Why Comparative Politics Should Take Religion (More) Seriously”, în *Annual Review of Political Science* 15 (1), 2012

- ✦ GURR, Ted R.; Marshall, Monty; Khosla, Deepa, *Peace and Conflict 2001: A Global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*, University of Maryland: Center for International Development and Conflict Management, 2001.
- ✦ HALL, B., „Peace of Westphalia”, în N. J. Young (Ed.), *The Oxford International Encyclopedia of Peace*, Oxford: Oxford University Press, 2010.
- ✦ HARPVIKEN, Kristian Berg, and Hanne Eggen Røislien, „Faithful Brokers? Potentials and Pitfalls of Religion in Peacemaking”, în *Conflict Resolution Quarterly* 25 (3).
- ✦ HARRISON, E., „The Democratic Peace Research and System-Level Analysis”, în *Journal of Peace Research*, 47(2), 2010.
- ✦ Hassner, Ron E.; Horowitz, Michael C., „Debating the Role of Religion in WAR”, în *International Security* 35 (1), 2010.
- ✦ <https://ucdp.uu.se/>
- ✦ HUNTINGTON, S. P., „Peace Among Civilizations?”, în R. K. Betts (Ed.), *Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, New York and London: Routledge, 2017.
- ✦ ISAACS, Matthew, „Sacred Violence or Strategic Faith? Disentangling the Relationship between Religion and Violence in Armed Conflict”, în *Journal of Peace Research* 53 (2), 2016.
- ✦ ISHIDA, T., „Beyond the Traditional Concepts of Peace in Different Cultures”, în *Journal of Peace Research*, 6, 1969, pp. 133–145; J. Galtung, „Social Cosmology and the Concept of Peace”, în *Journal of Peace Research*, 18, 1981.
- ✦ JUERGENSMEYER, Mark, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, Berkeley: University of California Press, 2017.
- ✦ KANT, I., „Perpetual Peace”, în R. K. Betts (Ed.), *Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, New York and London: Routledge, 2017.
- ✦ KLARE, Michael T., *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*, New York: Owl Book, 2010
- ✦ KULNAZAROVA, Aigul, „Framework for Global Approaches to Peace: An Introduction”, în *The Palgrave Handbook of Global Approaches to Peace*, Aigul Kulnazarova and Vesselin Popovski (Eds.), Palgrave Macmillan, 2019.

- ✦ KULNAZAROVA, Aigul, „Framework for Global Approaches to Peace: An Introduction”, p. 12.
- ✦ LEHMAN, David, „Religion and Globalization,” în Linda Woodhead, Paul Fletcher, Hiroko Kawanami, and David Smith, eds., *Religions in the Modern World: Traditions and Transformations*. London: Routledge, 2002
- ✦ LINDGREN, Tomas, „Religious Conflicts: Opportunity Structures, Group Dynamics, and Framing”, în *Al Arab*, 7 (1), 2018.
- ✦ LINDGREN, Tomas; Sonnenschein, Hannes, „Bloody, Intense, and Durable: The Politics of ‘Religious Conflict’”, în *Nordic Journal of Comparative Religion*, Vol. 57, No. 1 (2021).
- ✦ PEARCE, Susanna, “Religious Rage: A Quantative Analysis of the Intensity of Armed Conflicts”, în *Terrorism and Political Violence* 17 (2005).
- ✦ PECENY, Mark; Beers, Caroline C.; Sanchez-Terry, Shannon, „Dictatorial Peace?”, în *The American Political Science Review*, 96(1), 2002.
- ✦ PHIDAS, Vlassios, „Peace and Justice: Theological Foundations,” în Genadios Limouris (ed.), *Justice, Peace and the Integrity of Creation: Insights from Orthodoxy*, Geneva: World Council of Churches, 1990
- ✦ PIETERSE, Jan Nedreveen, „Globalization as Hybridization,” în Jan Nedreveen Pieterse *Globalization and Culture: Global Mélange*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2004.
- ✦ REYNAL-QUEROL, Marta, „Ethnicity, Political Systems, and Civil Wars”, în *Journal of Conflict Resolution* 46 (1), 2002.
- ✦ RICHARDS, H., „Socialist Approaches to War and Peace”, în N.J. Young (Ed.), *The Oxford International Encyclopedia of Peace*, Oxford University Press, 2010.
- ✦ ROEDER, Philip G., „Clash of Civilizations and Escalation of Domestic Ethnopolitical Conflicts”, în *Comparative Political Studies* 36 (5), 2003.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Trăiește și tu după modelul lui Iisus Hristos!”, *Argeșul ortodox* XI, 2012, nr. 562, p. 5.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Misiunea Bisericii în societate”, *Timotheus – Incursiuni Teologice Tematice* 4 (2), 2017, pp. 57-76.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Globalization and its effect on religion”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, vol. 1, nr. 1, pp. 532-541.